

Трибулькевич К. Г.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
НУК, докторант Інституту вищої освіти Національної академії педагогічних
наук України (Україна, Київ), tribulkevich@mail.ru

Студентське самоврядування: аналіз поняття

У статті здійснено аналіз поняття «студентське самоврядування» у педагогічній теорії та практиці, визначені принципи функціонування студентського самоврядування та його основні ознаки.

Ключові слова: студентське самоврядування, вищий навчальний заклад, студент, студентський колектив, принципи студентського самоврядування, вища школа, історія студентського самоврядування, педагогіка

Студентське самоврядування – актуальне питання розвитку демократичного суспільства і об'єктивний аналіз даного феномену з точки зору політології, соціології, педагогіки дозволяє підходити до побудови основ демократії більш зважено, коректно, всебічно.

Метою статті є здійснення аналізу поняття студентського самоврядування у царині політології, соціології, педагогіки та обґрунтування сутності даного феномену.

Питання студентського самоврядування бере свій початок від часів виникнення перших вищих навчальних закладів. Перші університети Європи (Паризький, 1158; Оксфордський, 1168; Кембриджський, 1209; Празький, 1348; Краковський (Ягеллонський), 1364 та ін.) функціонували на демократичних засадах і участь студентів в управлінні своїм життям була дуже активна. Дослідження А. І. Давидової, Л. П. Зайгатової, Ю. П. Краценка свідчать: виконавча особа від студентів, яку називали ректор, здійснювала контроль за професійною діяльністю викладача та його взаєминами зі студентами. Старости об'єднувалися по десять осіб у деканати, якими керував декан з числа студентів.

До того ж студенти оплачували роботу деяким викладачам, поруч із церквою та владними установами.

Відома як перший вітчизняний вищий навчальний заклад та місце, де знаходили реалізацію демократичні принципи, Києво-Могилянська академія, заснована у 1632 році. Студентське самоврядування у Києво-Могилянській академії поширювалось на участь в управлінні навчальним процесом. Студенти були членами Великої конгенерації в ім'я Пресвятої Діви Марії (Маріїнське братство) та Малої конгенерації в ім'я Св. Князя Володимира. Головною була Велика конгенерація, до якої входили старші студенти, починаючи з класу поетики. Процедура обрання очільників конгенерації, префекта та віце-префекта можна вважати демократичною, адже їх обирали з числа студентів шляхом таємного голосування. Конгенераційний патер (викладач класу риторики) виконував роль помічника й наставника молодих лідерів. «Конгенерації були самоврядними організаціями — мали свою печатку, скарбницю, яка поповнювалась за рахунок внесків благодійників, представляли інтереси своїх членів у суді, перед академічним керівництвом тощо» [4, 127]. Опікувалась конгенерація і діяльністю студентської Благовіщенської церкви.

В основу функціонування виховної системи Києво-Могилянської академії та відповідно й студентського самоврядування, були покладені ідеали козацтва: воля, хоробрість, відданість Вітчизні; давні українські традиції; християнська мораль; досвід вітчизняних і зарубіжних педагогів. Регулятором поведінки студентів були внутрішні «правила честі». Проте почуття справедливості та честі було загостреними, і студенти не терпіли утисків з боку керівництва, свідченням чого є виступи студентів у січні 1700, коли порушувались права Академії на самоврядування і власний суд; перед ліквідацією академії. Громадянські цінності сповідують і у відродженій Києво-Могилянській академії. Студенти беруть участь у демократичній системі студентського самоврядування і неодноразово демонстрували свою громадянську позицію за часів незалежності України.

Ідеї студентського самоврядування мали свій розвиток і у Львівському університеті, 1661; Харківському імператорському університеті, 1804; Київському університеті Св. Володимира, 1834.

На теренах Російської держави студентське самоврядування зародилось значно пізніше, ніж в українських університетах. Датою його становлення називають 1755 рік, а місцем появи – Московський університет (нинішній Московський державний університет) та пов'язують із діяльністю студентської корпорації та конвенту університету [1]. Тоді як в Україні самоврядні студентські організації розвивалися ще століттям раніше. Свідченням цього є дослідження З. І. Хижняк, В. К. Маньківського [4], які датують 1620 роком появу Студентського або Младенчеського братства (за згадками у грамотах Єрусалимського патріарха Теофана). Згодом, зі створенням Києво-Могилянського колегіуму, Студентське братство було перейменоване П. Моголою на Конгенерацію.

Отже феномен студентського самоврядування має досить тривалу історію, проте термін «самоврядування» з'явився у педагогіці лише наприкінці ХІХ – початку ХХ століття. На думку Л. П. Шигапової його виникнення пов'язують із розвитком «нових шкіл» та ідей вільного виховання [5,15].

При аналізі поняття самоврядування доцільно взяти до уваги тлумачення даного феномену в політології, соціології, педагогіці.

Узагальнюючи напрацювання політологічних досліджень, отримуємо розуміння поняття самоврядування як феномена, сутність якого базується на принципах демократії, автономності, рівності, активності, громадянської відповідальності, толерантності, взаємоповаги.

Поняття «самоврядування» знаходить досить широкий розгляд у працях соціологів. Дослідники розглядають його в тісному зв'язку із феноменом соціалізації молоді, що бере свій початок від ХІХ століття та пов'язане з працями соціологів Е. Дюркгейма, Г. Тарда, Д. Болдуїна, Г. Зіммеля, а також психологів Р. Бенедикт, Л. Шелефф, Е. Еріксона, Д. Белла, Р. К. Мертон, Е. Фромма. На думку Н. О. Помелової, термін «самоврядування» використовується з кінця ХІХ століття як «відображення у суспільній свідомості тенденцій подолання відчуження суспільства від влади» [2, 21]. Вивчення соціологічної літератури з питань самоврядування дає підстави для формулювання наступного визначення:

студентське самоврядування – різновид соціального управління, за умов якого студент є суб'єктом управління справами колективу та власного розвитку.

Поняття студентського самоврядування у галузі педагогіки доцільно вивчати використовуючи науковий доробок учених у дослідженні даного поняття на теренах шкільної освіти.

С. І. Беленцов та В. М. Оржеховська періодом початку існування учнівського самоврядування вважають XVI – XVIII століття, коли з'являються самоврядні школи, започатковані німецьким педагогом В. Троцкендорфом.

Системний аналіз свідчить, що питання самоврядування вивчалось здебільшого з огляду на учнівське середовище. Аналіз теорії та практики самоврядування показує, що даний феномен розглядають як багатоманітне явище. В. М. Коротов визначає самоврядування як спосіб організації колективу, Л. І. Новікова розглядає самоврядування у тісному зв'язку зі структурою управлінської діяльності, що включає мету, планування, визначення засобів реалізації мети, облік та контроль. Р. Х. Шакуров вважає самоврядування управлінням зсередини, що здійснюється членами організації та виражає їх волю; О. М. Зайцева, П. Д. Паригін, А. Л. Уманський – співробітництвом педагога і лідера.

Ряд дослідників трактують поняття самоврядування як засіб вироблення певних життєвих компетентностей. Так, самоврядування розглядають як запоруку формування активної життєвої позиції (Н. М. Ізосімов), самостійності при прийнятті та реалізації рішень для досягнення суспільно значущих цілей (В. Т. Лісовський, А. В. Мудрик, М. І. Рожков), становлення творчої особистості (О. В. Горохова, І. М. Крещенко, А. Н. Лутошкін), виховання гуманних рис (Н. Л. Анікеєва, Н. Є. Щуркова). Ю. А. Тихомиров, Т. М. Трегубова розглядають самоврядування як метод регулювання розвитку суспільства на демократичній основі.

Дослідження питання самоврядування у галузі вищої освіти дозволяє визначити основні погляди науковців на даний феномен. Значна частина вчених розглядає самоврядування як засіб оптимізації навчального процесу у вищій школі: І. Г. Максименко, Л. М. Сергєєва, Т. В. Степура; російські дослідники, –

Т. І. Волчок, Г. В. Гарбузова, А. І. Давидова, І. Ф. Єжукова, А. М. Єршов, А. Я. Каламетдінова, І. С. Клименко, О. А. Колмогорова, С. Я. Соломатін, О. В. Стукалова. Самоврядування як органічну частину виховання у вищому навчальному закладі вважають: Т. І. Бондар, О. І. Василькова, Л. В. Делінгевич, Х. П. Мазепа, С. В. Новікова; зарубіжні науковці, – Є. П. Белозерцев, С. В. Новіков, О. В. Сайкіна, А. Ф. Шарафєєва. Проте більш всеохоплюючими є погляди на самоврядування як основу організації цілісного навчально-виховного процесу (В. М. Мокляк, Н. П. Онищенко, К. Л. Потопа, Р. В. Сопівник, Л. О. Шеїна; російські вчені Л. Д. Варламова, І. З. Глікман, О. Л. Жук, Л. Я. Зайгатова, І. М. Крещенко, Н. Т. Шигапова, Н. Т. Шафігулліна).

Змістовний аналіз поняття студентського самоврядування уможливорює визначення його сутнісних ознак. Нам імпонує погляд Р. В. Сопівника на визначення ознак студентського самоврядування на основі системного підходу [3, 47-49]. Автор визначає складовими елементами системи – органи студентського самоврядування; констатує наявність їх структури та інтеграційних якостей на основі варіативності; визначає функціональні характеристики студентського самоврядування як запоруки розбудови громадянського суспільства, його цілеспрямованість через поєднання навчальної та управлінської діяльності; наявність комунікативних властивостей через рівні взаємодії «вуз-місто-країна», історичність як тривалий період існування студентського самоврядування та наявність управління.

Після здійснення аналізу поняття самоврядування у педагогічній теорії та практиці можна зробити висновок про наступні ознаки студентського самоврядування: активність та ініціативність більшості студентів; наявність органів управління; наявність спільної особистісно цінної і суспільно значущої мети; організована різнопланова діяльність (пізнавальна, спортивна, художня, доброчинна, трудова та ін.); емоційність, відповідальність, самокритичність, взаємодопомога, співробітництво, дружба, захищеність студентів у колективі.

Глибокий аналіз досліджуваного феномену дозволяє визначити студентське самоврядування як форму демократичного устрою життєдіяльності студентського колективу, за якої студенти беруть активну участь у керівництві

справами загально-вузівського колективу; студентської спільноти на рівні академічної групи, курсу, студентського об'єднання, вищого навчального закладу в цілому, міста, країни.

Список використаних джерел

1. Давыдова, А. И. Студенческое самоуправление как средство повышения качества подготовки специалистов в системе среднего профессионального образования : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / А. И. Давыдова. – Ульяновск, 2009. – 280 с.

2. Помелова, Н. А. Студенческое самоуправление как социальный институт : дисс. ... канд. социолог. наук : 22.00.04 / Н. А. Помелова. – Саранск, 2006. – 171 с.

3. Сопівник, Р. В. Зростання ролі студентів у навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів України: історичний аспект (90-і рр. XX – початок XXI ст.) : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Р. В. Сопівник. – Луганськ, 2004. – 256 с.

4. Хижняк, З. І. Історія Києво-Могилянської академії / З. І. Хижняк, В. К. Маньківський. – К. : Вид. дім «КМ Академія», 2003. – 184 с.

5. Шигапова, Л. П. Формирование лидерских качеств студентов вуза в деятельности органов самоуправления : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Л. П. Шигапова. – Казань, 2008. – 226 с.

References

1. Davyidova A.I. Studencheskoe samoupravlenie kak sredstvo povysheniya kachestva podgotovki spetsialistov v sisteme srednego professionalnogo obrazovaniya Diss, kand. ped. nauk. [Student self-government as a means of improving the quality of training in secondary vocational education. Diss.]. Ulyanovsk, 2009. 280 p.

2. Pomelova N.A. Studencheskoe samoupravlenie kak sotsialnyiy institut Diss, kand. sotsiolog. nauk. [Student Government as a social institution. Diss.]. Saransk, 2006. 171 p.

3. Sopivnik R.V. Zrostannya roli studentiv u navchalno-vihovnomu protsesi vischih navchalnih zakladiv Ukrayini: istorichniy aspekt (90-i pp. XX – pochatok XXI

st.) Diss, kand. ist. nauk. [The increasing role of students in the educational process in higher educational institutions of Ukraine : a historical perspective (90 pp. XX – beginning of XXI century). Diss.]. Lugansk, 2004. 256 p.

4. Hizhnyak Z.I., Mankivskiy V.K. Istoriya Kievo-Mogilyanskoyi akademiyi. [History of Kyiv-Mohyla Academy]. K.6 Vid. dim «KM Akademiya» Publ., 2003. 184 p.

5. Shigapova L.P. Formirovanie liderskih kachestv studentov vuza v deyatelnosti organov samoupravleniya Diss, kand. ped. nauk. [Formation of leadership skills of high school students in the activities of local government. Diss.]. Kazan, 2008. 226 p.

Tribulkevich K. H., Candidate of Sciences (Pedagogy), Associate Professor of the Department of Social and Humanitarian Sciences of NUS, Doctorate of Institute of Higher Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine (Ukraine, Mykolaiv), tribulkevich@mail.ru

Student government: analysis concept

The article analyzes the concept of «student government» in educational theory and practice by the principles of functioning student government and its main features.

Key words: student self-government, higher education institution, student, student group, the principles of student government, higher school, universities, signs of student government, history of the student government, pedagogy.

Трибулькевич К. Г., кандидат педагогических наук, доцент кафедры Социально-гуманитарных дисциплин НУК, докторант Института высшего образования Национальной академии педагогических наук Украины tribulkevich@mail.ru

Студенческое самоуправление: анализ понятия

В статье осуществлён анализ понятия «студенческое самоуправление» в педагогической теории и практике, определены принципы функционирования студенческого самоуправления и его основные признаки.

Ключевые слова: студенческое самоуправление, высшее учебное заведение, студент, студенческий коллектив, принципы студенческого самоуправления, высшая школа, история студенческого самоуправления, педагогика